

RECENZE

Stupková Marie – Klečacký Martin. Slovník představitelů soudní správy v Čechách v letech 1849–1918. Praha: Národní archiv – Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2015, 463 s.

Pracovnice a pracovníci Národního archivu čtenářům během uplynulého půlstoletí edičně zpřístupnili množství pozoruhodných materiálů. Jedním z jejich dlouhodobých projektů bylo slovníkové zmapování veřejných činitelů správy i samosprávy v letech 1848/49–1918. Původní myšlenka se zrodila roku 1969 v Historickém ústavu ČSAV (*Jurij Křížek*). Na projektu, rozděleném do čtyř okruhů – politická správa, soudní správa, zemská samospráva, církevní správa – pracovaly v tehdejší Státním ústředním archivu čtyři pracovnice, přičemž soudnictvím se zabývala *Marie Stupková*. Průzkum, metodika a kritéria výběru byly dokončeny v první fázi do roku 1972. Následně probíhalo zpracovávání hesel. Práce na oblasti soudní správy byla oproti oblastem jiným ztížena i absencí kvalifikačních tabulek pro značnou část zkoumaného období. Tomu odpovídá i skutečnost, že sesterské slovníky pro tři další výše zmíněné oblasti byly dokončeny dříve a vyšly nákladem Státního ústředního archivu již v 90. letech: nejprve roku 1993 *Slovník představitelů státní správy v Čechách v letech 1850–1918* od *Alexandry Špiritové*, roku 1994 *Slovník představitelů zemské samosprávy v Čechách 1861–1913* od *Marie Liškové* a roku 1995 *Slovník představitelů katolické církevní správy 1848–1918* od *Elišky Čáňové*. Poslední, čtvrtý slovník však dlouho chyběl. *Marie Stupková* pokračovala v práci na slovníku i poté, co odešla roku 1989 do důchodu. V poslední fázi, za podpory *Milana Vojáčka* a *Jana Kahudy*, vedoucích II. oddělení Národního archivu, práci dovršil a k vydání připravil historik z Masarykova ústavu AV ČR *Martin Klečacký*, který rukopis revidoval a doplnil jej především o do té doby chybějící údaje z Rakouského státního archivu ve Vídni. Vlastnímu slovníku byla vedle stručného úvodu, napsaného *Marií Stupkovou* (s. 9–11), představena úvodní kapitola o soudním systému ve zpracovávaném období (s. 12–34) z pera *Martina Klečackého*.

Slovník pojímá soudní správu široce, zahrnuje do ní nejen samotné soudy, ale rovněž státní zastupitelství. Dále je třeba poznamenat, že koncepce všech čtyř slovníků, tak jak byla ustavena již v letech 1969–1972, bohužel nezahrnula celé země Koruny české, ale zůstala velmi neprakticky omezena pouze na někdejší Království české. Nejde o kritickou poznámku, která by směřovala k autorům přítomného svazku, ale obecnější připomenutí, abychom se *pro futuro* dokázali vystříhat zemských atavismů při koncipování projektů celostátního významu.¹ Pro Markrabství moravské a Vévodství slezské tak bohužel pendant uvedeného souboru slovníků postrádáme, ovšem s jednou výjimkou: roku 2011 byl vydán *Slovník představitelů politické správy na Moravě v letech 1850–1918* od *Aleše Výskočila*, dílo mimořádně zdařilé, ovšem coby projekt probíhající péčí Historického ústavu AV ČR a na projektu Národního archivu nezávislý.

Recenzovaný slovník zdařile uvádí kapitola, podávající přehled o všeobecném právním rámci problematiky. Praktickým doplňkem jí jsou přehledné tabulky služebních hodností. Dobře napsané kapitole lze vytknout snad jen absenci informace o politické selekci soudců dobovým nedemokratickým zřízením (§ 2 tzv. soudní instrukce, císařského patentu z 3. 5. 1853,

¹ Prakticky ovšem i nadstátního, neboť stejně jako různé podobné příručky rakouské, bude užíván i zahraničními badateli, zaměřujícími se na dějiny někdejšího habsburského soustátí.

č. 81/1853 ř. z., právního předpisu z doby neoabsolutismu *Františka Josefa*, nadále zachovaný i pozdějším zákonem o organizaci soudní z 27. 11. 1896, č. 217/1896 ř. z.). Ve způsobu členění hesel mohli autoři slovníku buď navázat na tři slovníky z 90. let, anebo se inspirovat odlišně pojatým slovníkem *Vyskočilovým* – nakonec zvolili jakousi střední cestu (s. 38). Zvláště s posledně uvedeným nejmladším (2011) slovníkem se nabízí srovnání, dobře možné i přesto, že oba slovníky cílí na jiné oblasti (je třeba dodat, že i *Vyskočilův* slovník některé soudce zahrnul vlivem sloučení soudní a státní správy na okresní úrovni v letech 1855–1868). Lze litovat, že inspirace recenzovaného díla *Vyskočilovým* slovníkem nebyla ještě podstatně silnější, neboť slovník z roku 2011 má hesla výtečně členěná a také s tituly zachází vhodnějším způsobem, když je uvádí nikoli u jména a příjmení (jako činí recenzovaný slovník), ale samostatně v oddílu tituly, řády a vyznamenání, kde k nim připojuje řadu dalších podrobností o jejich získání.

Materiál ve slovníku by mohl lákat k historicko-sociologickým úvahám a v tomto ohledu se stát podnětem pro další archivní zkoumání. Pro vyhodnocení všeho jiného než služebního postupu soudců je však dosud příliš neúplný, například údaje o manželkách a dětech jsou doplněny jen někde (často z nekrologů apod.) a je jich více pro mladší období a pro jazykově české soudce. Při vyhodnocování je tedy namístě opatrnost. Přesto materie za léta 1849–1918 obsahuje informace, které by mohly signalizovat mimořádnou míru nepotismu v tehdejší soudnictví, respektive v právních profesích vůbec. Neobyčejně často se vyskytuje opakování otcovy profesní dráhy v soudnictví synem, popřípadě umístění synů soudců v jiné právní profesi (například v advokacii či výuce práva). Zajímavé by bylo zkoumat sňatky soudců; u určité části z nich by pravděpodobně bylo možné sledat kariérní sňatky s dcerami jiných, výše postavených soudců, nebo naopak provdávání dcer za jiné soudce či členy dalších právních profesí.² *Martin Klečacký* ve svém textu naznačuje, že právě vliv příbuzenských sítí („klanů“) mohl mít podstatný význam pro povyšování soudců (s. 40); k témuž závěru ostatně dospěl i ve své starší studii.³ Celkově se tedy zdá, že by detailní historicko-sociologická zkoumání na plošném a ovšem dokonale úplném, a tedy dalším náročným archivním studiem do dokonalosti doplněném souboru informací (slovník u všech osob rodinné údaje neuvádí) patrně vydala o soudcích let 1849–1918 výpověď ze současného pohledu nelichotivou.

Slovník materiálem svých hesel otevírá řadu průhledů do málo zkoumaných oblastí, zejména na problematiku forem perzekuce odpůrců režimu či perzekuce určitých typů projevů a klíčové role, kterou v ní hrál represivní mechanismus, tvořený soudy a státními zastupitelstvími.⁴ Vedle běžné a eticky neproblematické soudní činnosti příslušela soudcům i úloha ochránců dobového zřízení (zde mj. zločin urážky panovníka a údu císařského domu) a jeho opor [zejména římskokatolické církve, srov. např. trestání rouhání se (později zrušené), rozšiřování učení odporujícího křesťanskému náboženství, veřejného opovržení vůči náboženství či svádění k odpadnutí od církve apod.]. Upozornit je třeba na zmínky o suspenzích soudců a o trestání soudců za jejich rozhodování režimem 50. let XIX. století. Tak došlo např. k suspenzím soudců za to, že v procesu s obviněným za urážku „císařského majestátu“ počátkem

² Zajímaví jsou však i synové soudců-neprávníci – obvykle volí buď důstojnickou, nebo úřednickou dráhu; v rámci souboru pouhých několika desítek soudců s údaji o rodinných příslušnících spáchali u dvou z nich vždy nejmladší synové sebevraždu.

³ KLEČACKÝ, Martin. Iluze nezávislosti. Sociální status c. k. soudce v konfliktu loajalít mezi národem a státem na přelomu 19. a 20. století. *Český časopis historický*. 2014, 112, s. 432–461.

⁴ Vyjma starších prací, zvláště klíčové monografie od Karla Malého (MALÝ, Karel. *Policejní a soudní perzekuce dělnické třídy v druhé polovině 19. století v Čechách*. Praha: Academia, 1967) a prací Zdeňka Šolleho, zůstává tato problematika u nás nověji mimo pozornost, zatímco jinde je důkladně studována (srov. mj. monografii CZECH, Philipp. *Der Kaiser ist ein Lump und Spitzbube*. Wien – Köln – Weimar: Böhlau Verlag, 2010, jejíž statistiky ukazují, že jen na základě jedině skutkové podstaty urážky panovníka a údu císařského domu bylo soudy namnoze odsuzováno několik stovek lidí ročně).

50. let vynesli osvobozující rozsudek (soudci *Záruba* a *Hikisch*, s. 449, s. 141). Tímto způsobem byl o soudcovský úřad připraven i již zmíněný *Antonín Strobach* (s. 380). Slovník také naznačuje, odkud byli nabíráni „noví lidé“: příkladem může být soudce *Moritz Hoch*, v letech 1838–1849 působící na různých místech v Haliči, roku 1849 převedený do Prahy a pověřený vedením komise vyšetřující styky mezi českými a saskými osmačtyřicátníky; kariéru završil u vrchního zemského soudu v Praze, kde působil od roku 1854 (s. 151).

Zajímavou informací jsou četná vyznamenání, pochvaly či povyšování do šlechtického stavu apod. od tehdejšího mocnáře, přičemž u některých slovník zachycuje i důvod [např. za vyšetřování „*dělnických nepokojů*“ (s. 158), „*mimořádnou práci v trestních procesech po nepokojích v Plzni v roce 1917*“ (s. 80) apod.]. I zde by bylo velmi záslužné v budoucím výzkumu dále dohledat a prozkoumat v archivních spisech návrhy a odůvodňování ocenění, včetně úřední komunikace s nimi spojené. Podobně poutavým údajem je naopak i důvěra republiky k některým soudcům a státním zástupcům, naznačená údajem o tom, že byli roku 1918 pověřeni novým vedením úřadu, vedeným za starého režimu někým jiným. Naopak u několika německojazyčných soudců zachycuje slovník nucený odchod na odpočinek, většinou jako následek předchozí přísahy věrnosti tzv. provincii Německé Čechy (*Deutschböhmen*). Můžeme se setkat se záznamy o politických „prohřešcích“, např. soudce *Karel Drbohlav* (narozen 1869) byl roku 1923 podroben disciplinárnímu řízení, v němž dostal důtku za výroky proti *Antonínu Švehlovi* (s. 89).

V recenzi na stránkách *Právnicka* snad ani nelze nepřipomenout, že ve slovníku nalezneme řadu soudců literárně tak či onak činných na poli právní vědy, například *Antonína Strobacha* (1814–1856), člena pražského Národního výboru (1848), poslance a prezidenta ústavodárného říšského sněmu v letech 1848–1849 (s. 380); *Jana Svobodu* (1807–1886), zapomenutého chebského soudce, písčího do *Právnicka*,⁵ uvedeného ovšem ve slovníku jako *Johann Swoboda* (s. 383), poměrně známého *Karla Fliedera* (1853–1933), který roku 1918 přešel z vídeňského nejvyššího soudního dvora do československého nejvyššího soudu (s. 105–106), či *Matěje Fryce* (1851–1917) (s. 109), *Augustina Miřičku* (1863–1946), pozdějšího univerzitního učitele, začínajícího jako státní zástupce (s. 261), široce známého *Josefa Václava Bohuslava* (1863–1952), pořadatele sbírky N. s. s. (s. 65) a některé další.

Vedle chvály lze mít i drobné kritické výtky, nikterak ovšem nesnižující celkovou hodnotu díla. Pokládám však za důležité neponechat některé z nich stranou, protože by snad mohly prospět koncepci některých podobných slovníků, jejichž vznik lze jistě očekávat v budoucnosti (pro Moravu a Slezsko). Kriticky nahlížím úzus, ignorující dobové české způsoby zápisu zkratk institucí ve druhé půli XIX. a první půli XX. století, způsoby třibené mimo jiné nemalou měrou v tehdejších ročnících *Právnicka* a později i dalších mladších odborných časopisů. Úzus, nastoupený však již dříve třemi staršími slovníky a sdílený také *Vyskočilem*, záleží v převzetí majuskulních zkratk institucí, vytvářených podle německého kopyta (OS v Rakovníku, VSN v Praze, NKSD ve Vídni anebo RVZS, což má znamenat funkci rady vrchního zemského soudu; některé působí ponuře, ale skrývají se za nimi označení prozaická, např. SA – soudní adjunkt). Jako jazyku slovanskému je češtině bližší tvoření zkratk způsobem odlišným (např. Okr. s. v Rakovníku, Vrch. st. zast. v Praze); podobně tvoří zkratky i některé jiné jazyky, například francouzština a italština. Netvrdím, že existuje jediné možné řešení, ba sám jsem zkratk podobných kritizovaným dříve užíval, nicméně nahlížím, že zkratka co do počtu písmen nejkratší nemusí být zároveň i zkratkou nejlepší a nejsrozumitelnější, dovoditelnou většinou bez jejího dalšího vyhledávání.⁶ Jazyk má ostatně svou kontinuitu a je tedy snad

⁵ SVOBODA, Jan. Příspěvek k nauce o firmě. *Právnick.* 1878, 17, s. 289, s. 405.

⁶ V tomto ohledu autor vděčí za starší myšlenkový podnět Karlu Eliášovi.

rozumné a doporučitelné nejprve dvakrát prohlédnout a potězkat zkratku starší, než ji zahrneme ve prospěch zkratky nové. Během desítek ročníků *Právnicka* a posléze i jiných našich odborných časopisů se velká část českých právních zkratků dobře ustálila. Pozdější rozkolísání úzu druhy pevného lze přičíst jednak nedbalosti o precizní formu, různým legislativním i generačním přerývům, ale hlavně i novým, podmanivě či autoritativně působícím vlivům (např. nechvalně známé zkratky v časopisech a knihách, vydávaných od 90. let dceřiným nakladatelstvím C. H. Beck, nasekané mechanicky dle vzoru německého mateřského nakladatelství a zcela ignorující zdejší úzus). K tomu přistupuje i okolnost, že na rozdíl od některých jiných nakladatelství, ponechávajících – rozumně – volbu zkratků autorské volnosti, uvedené nakladatelství navíc své zkratky od počátku svého zdejšího působení vnucuje jako normu i ve svých spisech a komentářích. Vedle zkratků českých slov však slovník přináší – kupodivu bez překladu převzaté – zkratky německé, což se mi zdá být zcela nemístné (např. FJO-R, *Franz-Joseph-Orden*, LO-R *Leopolds-Orden*, nebo EKO-III či IR). Nerozumné je i psaní o „c. k.“ soudcích – byli snad v popisovaném období ještě nějací jiní soudci, např. zemští, aby měly tyto adjektivní zkratky odlišovací smysl? Nepříliš vhodné je i připojování akademických titulů přímo do jmenného návěští hesel (např. „*Dobel, Anton, JUDr.*“). Titul není součástí jména a příjmení, jakkoli je s titulem spojeno oprávnění jej s nimi uvádět; vhodnější by byl tento údaj vedle údaje o titulu úředním („státní návladní, JUDr.“), tak jako předtím lépe vyřešil tuto záležitost *Aleš Vyskočil*. Zůstává rovněž otázkou, zda je vhodné užívat pojem *státní návladní*, jazykovědci kritizovaný jako „*bezduchá napodobenina německého slova Anwalt; už matiční Brus z r. 1877 doporučuje za to výraz státní zástupce*“.⁷ Také jinde v názvosloví lze narazit na nepřesnosti, např. *Pflegergericht* je přeložen jako *správní soud* (s. 83 nahoře) či na pravděpodobné překlepy (*Bohsteinleiten*, s. 83).

Metodickým problémem zůstává zacházení s německými jmény a příjmeními. Úzus je jistě možné zvolit jakýkoli, měl by však být zvolen jasně a dodržován: buď převádět do češtiny, nebo naopak ponechávat německy. Zarážející je ovšem kolísání mezi oběma přístupy (a to i tam, kde jiné údaje nedávají možnost usuzovat např. na počestění rodiny), tak v hesle *Wenzel Emil Decastello* (s. 82–83) nacházíme zároveň manželku *Kláru* nebo syna *Zikmunda* nebo v hesle *Hermann Ellenberger-Röthlein* najdeme vedle sebe sourozence *Wilhelmine* (1854) a *Františka* (1855) (s. 93). Dokonce i ve šlechtických titulech (existujících před rokem 1918) vzniká ve slovníku někde makarónská směs obou jazyků, např. „*Philipp rytíř v. Böhme*“ (s. 355); „*su. p. v. Röthlein*“ (s. 93). Stojí za upozornění, že právě tento pochybný úzus makarónského polopřekladu užíval nikoli nezáměrně protektorátní tisk („*svob. p. v. Neurath*“), v jiných případech úzkostlivě užívající originální německé znění a střezící se překládání (psaní o *Wienu, Münchenu* apod.). Správně by měla být uvedena buď verze zcela německá (*Ritter v. Böhme, Freiin v. Röthlein* – neboť zůstane-li jméno nepřeváděno do češtiny, sotva může být překládán titul), anebo zcela do češtiny přeložená, titul i jméno (Filip rytíř z Böhmu apod.). Všechny tyto výtky jsou však spíše upozorněními pro budoucnost; je jasné, že příprava rukopisu slovníku do tisku znamenala náročný úkol, při němž mohou různé drobnosti uniknout.

Na rozdíl od předchozích slovníků (státní správa, samospráva, církevní správa) byl recenzovaný slovník vydán v koedici Národního archivu a Masarykova ústavu a Archivu Akademie věd. Kniha byla vypravena velmi zdařile; obálku zdobí stará fotografie budovy soudu na praž-

⁷ *Naše řeč*. 1918, 2, č. 5, s. 158–160. Na okraj budiž kriticky upozorněno na zhruba od roku 2012 se šířící užívání slova *návladní* (namísto *zástupce*) v některých zdejších médiích pro české státní zástupce. Odhaduji, že inspirací nového výskytu pojmu jsou české překlady anglojazyčných detektivek (kde se udrželo překládání pojmu *district attorney* jako okresní návladní), což vede ke stejnému překladu i v případech, kdy se referuje o současných trestních procesech v tamních zemích; motivem novinářů k přebírání pojmu *návladní* i *pro české poměry* je pak zřejmě staromilná manýra.

ském Karlově náměstí, předsádky tvoří reprodukce mapy soudních okresů (bohužel nedatovaná). Slovník představoval jeden z projektů podpořených programem Akademie věd Strategie AV21 a je tak jeho výtečnou vizitkou. Nový slovník lze doporučit, jedná se o příručku hodnotnou a kvalitní, vhodnou zvláště do knihoven všech archivů i odborných historických pracovišť, fakultních, univerzitních a krajských vědeckých knihoven, knihoven muzejních, jakož i do knihoven soudních (udeřili jim v naší republice konečně lepší hodina). Zvláště je však třeba ocenit obrovitě a dnes za knihou, ležící před námi skromně na stole, téměř neviditelné množství usilovné archivní badatelské práce, které bylo na dlouholeté (1969–2015) přípravě slovníku odvedeno: *Marie Stupková* i *Martin Klečáček* si zaslouží poděkování. Je radostné vidět dlouhou práci ozdobenou dobrým koncem.

Jan Kober*

Káčer Marek. Na okraji krajnej núdze. O prepisovaní zákonov počas ich aplikácie. Praha: Leges, 2015, 144 s.

Přetrvává u mě pocit, že slovenské odborné publikace z oblasti teorie práva, právní filozofie či konstitucionalistiky prozatím do českých vědecko-právních končin pronikají spíše pozvolně, střídmě, a nikoli dostatečně. Některé z nich by však zcela jistě naší pozornosti uniknout neměly. Svým zajímavým tématem, širokým záběrem i vysokou odborností totiž často vykazují nemalý potenciál přispět nejen slovenské právní vědě, ale mají reálné ambice obohatit i českého čtenáře. Chtěla bych zde proto upozornit na v názvu uvedenou knihu *Marka Káčera*, akademického pracovníka působícího na Trnavské univerzitě v Trnavě a výzkumníka Slovenské akademie věd, která v této souvislosti za zmínku nepochybně stojí.

Tato monografie předložená zároveň jako habilitační práce spadá do oblasti interpretace práva a jeho aplikace především v rámci soudního rozhodovacího procesu. Přestože se dané téma již tradičně těší relativně velké (nejen) akademické pozornosti u nás i v zahraničí, je *Káčerova* kniha v mnohých ohledech originální, inovativní a vymyká se hned v několika aspektech ostatním doposud publikovaným textům od tuzemských autorů na dané téma. Odhlédneme-li navíc od české právní vědy, je tato kniha pro slovenské kolegy ještě přínosnější a cennější, protože v jejich prostředí bylo uvedeným otázkám zatím věnováno pouze málo prostoru.

Knihy je rozčleněna na úvod, čtyři kapitoly a závěr. Již v předmluvě sám autor konstatuje, že jeho základní aspirací nebylo poskytnout metodologickou příručku či předložit souhrnnou teorii, jak by právníci měli vykládat a aplikovat zákony, ale chtěl poukázat předně na to, jak jsou zákony obvykle vykládány a aplikovány v praxi. Primárním cílem tak bylo poskytnout praktickou analytickou studii ohledně dosavadní právně aplikační praxe.

V úvodu jsou formulovány zejména dílčí otázky a klíčová témata celé publikace. Poutavému a slibně zvolenému (avšak vzhledem k samotnému obsahu knihy trochu zavádějícímu) názvu práce autor dostojí především v kapitole první. Další kapitoly posléze korespondují s třemi vytyčenými stěžejními otázkami: 1) Je možné korektně vykládat text, aniž bychom předpokládali, že jej vytvořil (v nějakém smyslu) racionální zákonodárce?, 2) Je možné korektně aplikovat text zákona na konkrétní skutkový stav jen na základě dedukce ze zákonných

---

* Mgr. Jan Kober, Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i. Text vznikl s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 68378122. E-mail: jan.kober@ilaw.cas.cz.